S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

V spomin / In Memoriam

ALEŠ MAVER: **Doc. dr. Antonu Ožingerju (1943–2019) v spomin**625

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: **Štajerski grb in njegovi začetki v 12. in 13. stoletju**631
Styrian Coat of Arms and its Beginnings in the 12th and 13th Century

ŽIGA OMAN: **Tottingi s Ptuja in Majšperka: vzpon in propad
meščanske družine v zgodnjem novem veku**653
*The Tottings of Ptuj and Majšperk: the Rise and Demise
of a Burgher Family in Early Modernity*

MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ in ANA ŠELA: **Dr. Franc Tiplič: lenarški zdravnik
med fikcijo in zgodovino**695
Dr. Franc Tiplič: Lenart Doctor between Fiction and History

BLAŽ TORKAR: **Vittorio Veneto: zadnja italijanska ofenziva
na reki Piavi leta 1918**737
Vittorio Veneto: The Last Italian Offensive on the River Piave in 1918

TOMAŽ IVEŠIČ: **Ženevska deklaracija v luči velikega "ujedinjenja"
južnih Slovanov novembra 1918**761
*The Geneva Agreement in the Light of the Great Unification
of the South Slavs in November 1918*

ANDREJ RAHTEN: **"Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges"
– ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na
Štajerskem leta 1919**781
*"Champagne in Graz and German Demivierges" – Evaluation
of the Activities of Lieutenant Colonel Sherman Miles in Styria in 1919*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

KLEMEN KOCJANČIČ: **Galicijski levi v bojih proti partizanom:**
14. grenadirska divizija Waffen-SS (galicijska št. 1) na Slovenskem815
Galician Tigers in Combat against Partisans:
14th Grenadier Division of Waffen-Ss (Galician Nr. 1)
in Slovene Lands

ANDREJ KIRBIŠ, MONIKA LAMOT, KATJA KOTNIK, MARINA TAVČAR KRAJNC
and MARIJA JAVORNIK KREČIČ: **The role of Gender in Participation**
and Health Among Slovenian Youth: A Regional Comparison847
Vloga spola pri participaciji in zdravju mladih v Sloveniji:
regionalna primerjava

Ocene / Reviews

ŽIGA OMAN: **Darko Darovec, Vendetta in Koper 1686** (Koper, 2018)877

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 885

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 893

Studia Historica Slovenica /
letnik / year 19 (2019) 903

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 94(497.1)"1918":342(497.1)
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-23

Ženevska deklaracija v luči velikega "ujedinjenja" južnih Slovanov novembra 1918

Tomaž Ivešić

Magister zgodovine, doktorski raziskovalec
Department of History and Civilization, European University Institute
Villa Salviatti, Via Bolognese 156, I-50139 Firenze, Italija
e-pošta: tomaz.ivesic@eui.eu

Izvleček:

Konec oktobra 1918 so se delegati Narodnega vijeća iz Zagreba napotili v Ženevo, da bi se seznanili s takratnim mednarodnim položajem. Na pritisk antante so južnoslovanski politiki novembra 1918 dosegli tako imenovani Ženevski sporazum, po katerem bi nastalo skupno ministrstvo z enakim številom članov iz Kraljevine Srbije ter Države SHS, ki bi urejalo skupne zadeve. Nikola Pašić, srbski premier, je pristal na odlog vprašanja monarhije ter z napačnim poročanjem zavedel lastno vlado, češ da bodo člani skupnega ministrstva prisegli tako srbskemu kralju kakor Narodnemu vijeću. Posledično je sledil odstop srbskega podpredsednika vlade ter Pašića samega. Po zakulisnih igrah, ko je Beograd izvedel za težak mednarodni položaj Zagreba, so se odločili izpeljati "ujedinjenje" mimo Korošca in politikov, ki so bili v tujini. Raje so se naslonili na Svetožarja Pribičevića, podpredsednika Narodnega vijeća, ki je želim srbskega kraljevega dvora z veseljem ustregel.

Ključne besede:

Anton Korošec, Država SHS, Ženevski sporazum, Nikola Pašić, Narodno vijeće

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 3, str. 761–780, 53 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Tik pred razpadom Avstro-Ogrske in ob koncu prve svetovne vojne so južni Slovani (če odmislimo Bolgare) imeli pripravljena dva groba načrta državne ureditve. Prvi je bil Majniška deklaracija, ki so jo podpirali politiki, združeni v Jugoslovanskem klubu v dunajskem parlamentu, ter množica podpisnikov, ki so se pridružili deklaracijskemu gibanju.¹ Drugi načrt je bila Krfska deklaracija, dogovor med srbsko vlado, ki je bivala na Krfu, in Jugoslovanskim odborom, ki je bil sestavljen iz avstro-ogrskih jugoslovanskih politikov v tujini in je imel sedež v Londonu. Njegov vodja je bil dr. Ante Trumbić.²

Zagotovo je Majniška deklaracija nastala na podlagi že nekaj let živih različnih idej o tretji enoti znotraj črno-žolte monarhije.³ Ta deklaracija je sicer zahtevala zedinjenje južnoslovanskih narodov, toda še vedno pod tako imenovano habsburško klavzulo, torej še vedno pod vladarskim žezlom dinastije. Za časa Socialistične federativne republike Jugoslavije je slovensko zgodovinopisje to klavzulo interpretiralo kot "kompromis" in dajalo večji poudarek "prvi odločitvi Slovencev za Jugoslavijo,"⁴ medtem ko je zgodovinopisje po osamosvojitvi v začetku devetdesetih poudarjalo pomen habsburške klavzule, brez katere večina podpisnikov ne bi podpisala deklaracije.⁵

Ne glede na to, kaj in kako so južnoslovanski poslanci formulirali svoje zahteve na Dunaju, so na samem jugu Evrope, na grškem otoku Krfu, antantne sile, predvsem Velika Britanija in Francija, kovale novo ureditev Evrope. 20. julija 1917 so tam predstavniki Jugoslovanskega odbora in predsednik srbske vlade Nikola Pašić podpisali Krfsko deklaracijo. Člani Jugoslovanskega odbo-

¹ O Majniški deklaraciji ter deklaracijskem gibanju glej: Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije* (Ljubljana, 2015); Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje: slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do nove države* (1906–1918) (Maribor, 2017); Jurij Perovšek, "Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 421–442; Jure Gašparič, "Od odprtja avstrijskega parlamenta leta 1917 do novih držav leta 1918: o oblikovanju češkoslovaške in jugoslovanske države", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 827–844.

² Ervin Dolenc, "Jugoslovanski odbor in Krfska deklaracija", v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer [et al.] (Ljubljana, 2005), str. 153–156.

³ Andrej Rahten, "Trialistične zamisli slovenskih in hrvaških politikov v letih pred prvo svetovno vojno", *Prispevki za novejšo zgodovino* 39, št. 2 (1999), str. 65–74.

⁴ Janko Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971), str. 116–117.

⁵ Vlasta Stavbar, "Izjave v podporo Majniške deklaracije", *Zgodovinski časopis* 46, št. 3 (1992), str. 357–381; Vlasta Stavbar, "Izjave v podporo Majniške deklaracije (2. del)", *Zgodovinski časopis* 46, št. 4 (1992), str. 497–507; Vlasta Stavbar, "Izjave v podporo Majniške deklaracije (3. del)", *Zgodovinski časopis* 47, št. 1 (1993), str. 99–106; Janko Pleterski, "Zapis ob razpravi o izjavah za majniško deklaracijo", *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993), str. 569–572. O tem glej tudi: Janez Cvirn in Jure Gašparič, "'Neizbežnost' razpada Habsburške monarhije – slovenski pogled", *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–2–3 (2005), str. 444.

ra so bili slovenski, hrvaški in srbski politiki iz avstro-ogrske monarhije (Frano Supilo (kasneje izstopi), Ante Trumbić, Ivan Meštrović, Niko Zupanič, Bogumil Vošnjak itd.), živeči v emigraciji. Odbor je z agitacijo in propagando, velikokrat tudi s posameznimi predavanji, želel pridobiti na svojo stran antantne sile, predvsem pa angleško javnost, torej njihovo javno mnenje, in južnoslovansko emigracijo, v prvi vrsti najštevilčnejšo v ZDA, češ da je potrebno pomagati pri ustvarjanju skupne jugoslovanske države.⁶

V omenjeni Krfski deklaraciji je bilo zapisano, da gre pri Slovencih, Hrvatih in Srbih za troimenski narod, ki je po krvi, jeziku ter enakih življenjskih interesih za narodni obstanek enak. Z deklaracijo so tudi postavili temelje bodoči kraljevini, ki naj bi bila ustavna, demokratična parlamentarna monarhija s Karađorđevići na čelu pod imenom Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. V njej bi naj bile vse tri glavne vere enakopravne, izenačili bi koledar itd. Predvideli so tudi dvotretjinsko večino za sprejemanje nove ustave,⁷ kar se nato pri glasovanju v ustavodajni skupščini 28. junija 1921 ni upoštevalo in kar je bila osnova za skoraj vse največje (ne)premostljive spore v začetnih letih nove države.⁸

Konec prve svetovne vojne

Bolj, kot se je približeval konec vojne, tem bolj so antantne sile – predvsem Britanci v prvi polovici oktobra – pritiskale na srbsko vlado, da se skupaj z opozicijo udeleži skupne konference z Jugoslovanskim odborom. Tam naj bi se dogovorili glede izvršitve Krfske deklaracije ter vzpostavili skupno ministrstvo za zunanje zadeve (dva predstavnika srbske vlade in dva iz vrst Jugoslovanskega odbora). Hkrati bi jugoslovanski narod priznali kot zavezniški. Njegovo predstavljanje v tujini bi prevzel Jugoslovanski odbor, vse dokler ne bi vzpostavili stika z domačimi politiki v Zagrebu.⁹

Bodoča jugoslovanska država bi torej nastala na podlagi Krfske deklaracije: bila bi parlamentarna, demokratična kraljevina pod taktirko dinastije Karađorđevićev. Čeprav gre slutiti, da bi omenjeno za srbsko vlado predstavljal minimum zahtev, vsaj kar se tiče državne ureditve, torej kraljevina in ne repu-

⁶ Connie Robinson, "Yugoslavism in the Early Twentieth Century: The Politics of the Yugoslav Committee", v: *New Perspectives on Yugoslavia: Key Issues and Controversies*, ur. Dejan Djokić in James Ker-Lindsay (New York, 2010), str. 14–23; Nikola Dugandžija, *Jugoslawenstvo* (Beograd, 1985), str. 29.

⁷ Branko Petranović in Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918–1984: zbirka dokumenata* (Beograd, 1985), str. 66–68 (dalje: Petranović in Zečević, *Jugoslavija*).

⁸ Andrej Rahten, "Poseg Franca Kovačiča v razprave med slovenskimi monarhisti in republikanci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 660.

⁹ R. W. Seton-Watson i *Jugoslaveni: korespondencija 1906–1941*, Vol. 1: 1906–1918, ur. Ljubo Boban (Zagreb, 1976), str. 357 (dalje: Watson, vol. 1).

Nikola Pašić (Wikimedia Commons)

blika, je srbski premier Nikola Pašić sredi oktobra 1918 za *Morning Post* izjavil, da Srbija ne bo izvajala imperializma in da ne bo na nikakršen način ovirala samoodločbe Hrvatov in Slovencev. Bila je pripravljena celo opustiti vztrajanje pri Krfski deklaraciji, če bi to bilo proti njihovim željam, čeprav je Majniška deklaracija, tako Pašić, narekovala iste želje.¹⁰

¹⁰ *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919*, ur. Ferdo Šišić (Zagreb, 1920), str. 178 (dalje: *Dokumenti o postanku*). Kasneje je bila Pašičeva izjava omenjena tudi v uvodniku *Slovenca*, toda nekoliko drugače: ali se bodo južni Slovani Avstro-Ogrske pridružili Srbiji na podlagi Krfske deklaracije ali pa bodo zaživel v samostojnih državah. Glej: "Monarhija ali republika, centralizem ali avtonomija?", *Slovenec*, 2. 12. 1918, št. 277, str. 1.

Kaj točno bi se o Krfski deklaraciji dalo izpogajati, ni znano. Le dva dni po Pašičevi izjavi je Narodno vijeće v Zagrebu izdalo znamenito deklaracijo, v kateri so pozvali k zedinjenju vsega etničnega ozemlja Slovencev, Hrvatov in Srbov ne glede na državni okvir, v katerem se sedaj nahajajo, ter izrazili željo, da bi bil jugoslovanski narod enotno zastopan na bodoči mirovni konferenci. Hkrati so izvolili Antona Korošca za predsednika vijeća ter Anteja Pavelića in Svetozarja Pribičevića za podpredsednika.¹¹ Ob tem je bil sprejet tudi sklep, da za člane osrednjega odbora pridobijo prepustnice za potovanje v Švico, v Ženevo, kjer bi se zastopniki Narodnega vijeća informirali o "linijah za bodoče delo", kakor je to sredi dvajsetih opredelil Korošec.¹²

Delegacija Države SHS (Anton Korošec, Milko Čingrija in Gregor Žerjav kot "novinar") je prispela v Ženevo že konec oktobra,¹³ kjer so čakali približno teden dni na prihod predstavnikov Jugoslovanskega odbora, srbske vlade ter srbske opozicije. V vmesnem času negotovega čakanja se je Korošec sestajal z različnimi osebnostmi, ki so mu osvetlile poglede na srbsko ter svetovno politiko in njihovo razmerje moči v danem trenutku. V pogojih stroge cenzure med vojno so bili južnoslovanski politiki slabo obveščeni.¹⁴ Med drugimi se je v Ženevi Korošec sestal tudi s kasneje znamenitim slovenskim komunistom Dragotinom Gustinčičem, ki ga je duhovnik celo zaprosil za posredovanje vabila črnogorskim predstavnikom, da bi tudi ti sedli za isto "jugoslovansko" omizje, ko bi do razgovorov prišlo.¹⁵

Do zamude pri sestankovanju je prišlo zaradi neodločnega Pašića. Medtem ko ga je v zadnjih dneh oktobra 1918 Trumbić še rotil, naj nemudoma pristane na priznanje Jugoslovanskega odbora kot zastopnika južnoslovanskega naroda ter si prizadeva, da bi mu priznali status zaveznika, s čimer bi mu zagotovil mesto za omizjem, ki je določalo premirje in s tem začasne okupacijske meje, se Pašić zaradi mesecev nesoglasij z Jugoslovanskim odborom na Trumbićeve pozive ni odzival.¹⁶ Nezaupanje do Pašića je izviralo predvsem iz informacij, da je slednji v diplomaciji "sondiral teren", če bi Avstro-Ogrska bila pripravljena

¹¹ *Dokumenti o postanku*, str. 180–181.

¹² Silvo Kranjec, "Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije", *Zgodovinski časopis* 16 (1962), str. 225 (dalje: Kranjec, "Koroščevo predavanje").

¹³ "Dr. Korošec v Ženevi", *Slovenec*, 8. 11. 1918, št. 257, str. 2.

¹⁴ V zvezi s tem je še posebej zanimiv zapis Gregorja Žerjava o tem, kako je iz "La Serbie", v Švici izhajajočega časnika, izvedel za Krfsko deklaracijo v parlamentarni knjižnici na Dunaju. Glej: Gregor Žerjav, "Ženevski pakt", *Misel in delo: Kulturna in socialna revija*, št. 3 (1936), str. 94 (dalje: Žerjav, "Ženevski pakt").

¹⁵ Jurij Perovšek, "Srečanje dr. Antona Korošca in ing. Dragotina Gustinčiča novembra 1918 v Ženevi", *Prispevki za novejšo zgodovino* 50, št. 1 (2010), str. 189–192.

¹⁶ Dragoslav Janković, "Ženevska konferencija o stvaranju jugoslovenske zajednice 1918. godine", v: *Istorija XX veka: zbornik radova V*, ur. Dragoslav Janković (Beograd, 1963), str. 230 (dalje: Janković, "Ženevska konferencija").

Robert William Seton-Watson (Wikimedia Commons)

na sklenitev premirja ob dodelitvi Bosne in Hercegovine Kraljevini Srbiji.¹⁷ Ker se je naveličal Trumbića, je v svojem telegramu z dne 1. novembra 1918 Pašić zaupal regentu Aleksandru Karađorđeviću, da se bo pred rešitvami pogovoril s predstavniki Narodnega vijeća, takoj ko "vstane iz postelje", kamor ga je priko-

¹⁷ Žerjav, "Ženevski pakt", str. 94.

vala bolezen.¹⁸ Pri antanti so položaj dojemali kot Pašičevo obotavljanje. Tako je britanski zgodovinar Robert William Seton-Watson svoji soprogi v pismu z dne 5. novembra 1918 zapisal: "Pašičeva kriza se nadaljuje, saj si starec premisli vsakih nekaj ur in mu ni moč zaupati na besedo ali čast ali karkoli drugega niti za pet minut. Na žalost je videti, kot da nihče nima dovolj energije, da ga prevrne z oblasti, čeprav bi zagotovo padel kot kegelj."¹⁹

Pašičevo obotavljanje je bila posledica zavedanja, da se bo moral v Ženevi pogajati s precej neodvisnejšim oz. samostojnejšim reprezentativnim telesom južnih Slovanov Avstro-Ogrske, ki za razliko od Jugoslovanskega odbora ni bil finančno odvisen od srbske kraljeve vlade. Pri tem je bila ključna tudi prisotnost srbske opozicije, ki je med vojno vseskozi podpirala delovanje Jugoslovanskega odbora in od oktobra 1918 dalje Narodnega vijeća v Zagrebu. Pašiču so celo grozili, da bodo, če ne bo upošteval zahtev Jugoslovanskega odbora, podprli delovanje slednjega in delovali proti srbski vladi.²⁰ Toda po drugi strani je opozicija vseskozi igrala dvojno igro in je bila vedno pripravljena paktirati tudi s Pašičem in podpreti "velikosrbske" ideje, če bi se s Pašičem le sporazumeli o narodni koncentraciji v kraljevi vladi.²¹

Trumbiću je bilo jasno, da si antanta (v glavnem Britanci in Francozi) želi skupno predstavniško telo vseh južnih Slovanov, saj bi le tako lahko izvajali pritisk na Kraljevino Italijo med določanjem prekinitve bojov in zasedbe sovražnih ozemelj. Ker se Pašić Trumbiću ni oglašal, se je slednji obrnil na Korošca z željo, da ga Narodno vijeće pooblasti kot svojega diplomatskega predstavnika.²² To je Korošec tudi storil. Ker povratnih informacij ni bilo, je to storil ponovno v imenu vijeća v demarši antanti dne 3. novembra 1918. Korošec je že predvidel nastanek skupnega predstavniškega telesa za diplomatske namene, toda dokler slednje ni obstajalo, so predstavništvo pri zavezniških vladah zauपालi Jugoslovanskemu odboru oz. konkretneje Trumbiću.²³ Toda pooblastilo je prispelo vsega šest ur prepozno. Kraljevini Italiji je že bila dovoljena zasedba ozemlja do meje, določene po Londonskem paktu iz 1915.²⁴ Slabo informirano slovensko časopisje je tokratno novico o Trumbićevem pooblastilu objavilo zelo hitro, in sicer takoj po prvotni izdaji tega pooblastila.²⁵

¹⁸ Janković, "Ženevska konferencija", str. 232.

¹⁹ Watson, vol. 1, str. 359.

²⁰ Vladislav B. Sotirović, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes 1914–1918* (Vilnius, 2007), str. 82 (dalje: Sotirović, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*).

²¹ Janković, "Ženevska konferencija", str. 238.

²² Watson, vol. 1, str. 361.

²³ *Dokumenti o postanku*, str. 226.

²⁴ Žerjav, "Ženevski pakt", str. 96.

²⁵ "Proglas nevtralnosti države SHS", *Slovenski narod*, 2. 11. 1918, št. 258, str. 1; "Narodno veće ententi", *Slovenec*, 2. 11. 1918, št. 252, str. 1.

V Ženevi se je Korošec ob prihodu Jugoslovanskega odbora najprej sestel s Trumbićem, ki ga je obvestil o Pašićevem zavlačevanju in o svojih nasploh slabih odnosih z njim. Nepoučeni Korošec ni mogel verjeti svojim ušesom, saj je imel o srbskem premierju drugačno mnenje. Spor s Trumbićem je bil neizbežen, ali s Koroščevimi besedami:

Čudno se nam je zdelo, ker Trumbić ni dobil pravočasno pooblastila, ker drugih naših pisem niso dobili iz Zagreba. Da vendar priznajo Narodno veče v Zagrebu velesile kot vlado, da narod, ki tam kaj živi, priznajo kot narod, da mu dovolijo diplomatsko zastopstvo in priznajo dr. Trumbića za zastopnika in nas zavezniki priznajo na podlagi dobrovoljcev kot enakopravno državo. Na to smo 4. novembra objavili to preko Berna zaveznikom. Drugi dan je nepričakovano prišel Pašić in njegova okolica. S Trumbićem smo se sestali in pojasnjeval nam je spor s Pašićem, mi smo bili popolnoma nepoučeni. Čitali smo sicer o Pašiću, vendar nismo bili tako globoko poučeni, da bi poznali te metode na Balkanu, ki so bile tam udomačene. Če nas je Trumbić poučil in nam stvar razložil, mu nismo mogli verjeti. Prvi dan smo se s Trumbićem tako silno skregali, da je vrgel na tla vse, kar je imel pred seboj, ker nismo hoteli verjeti, da je vse res, kako se ravna v tej politiki.²⁶

Zgodovinar Dragoslav Janković je prepričan, da je Trumbić naredil na Korošca tolikšen vtis, da je slednji revidiral svoje izjave s konca oktobra, ki jih je podal po prihodu v Ženevo. Takrat naj bi Korošec zagovarjal monarhijo, bil proti federaciji, pristajal na narodno enotnost in enotno zastopanje skupnih interesov. Na kratko, njegovi pogledi naj bi bili bližje Pašiću kot pa Trumbiću.²⁷

Ženevska pogajanja

Ženevska konferenca se je nato odvijala po Pašićevem prihodu, med 6. in 9. novembrom 1918. Premier sprva ni pristajal na takojšnjo združitev, saj da se "Srbije z eno potezo ne da izbrisati".²⁸ Na podlagi italijanskih diplomatskih virov je nezadovoljstvo z izbrisom samega imena Srbije iz imena države izhajalo že iz Krfske deklaracije, s čimer naj bi bili silno nezadovoljni v srbski vladi, medtem ko je bil regent Aleksander jugoslovanski ideji bolj naklonjen, zaradi predstave o večjem kraljestvu ter morebitnih novih podložnikov, ki niso imeli "tradicije

²⁶ Kranjec, "Koroščevo predavanje", str. 226.

²⁷ Janković, "Ženevska konferencija", str. 237.

²⁸ Žerjav, "Ženevski pakt", str. 96.

ubijanja svojih vladarjev".²⁹ Ob kopici različnih predlogov je do preboja v pogajanjih prišlo šele po pritisku Francozov. Kot je trdil Korošec v dvajsetih: "Drugi dan je prišel iz Pariza telegram, v katerem se nam javlja, da so Francozi zelo nejevoljni, da jim toliko časa ne povemo, kaj hočemo. Pod tem pritiskom so se posvetovanja zaključila in Pašić je pristal na to, kar smo predlagali skupno s Trumbićem."³⁰ Nato je 8. novembra 1918 Pašić z resolucijo priznal Narodno vijeće v Zagrebu kot legitimnega zastopnika Države SHS in seveda s tem priznal tudi samo državo. Poslal je še noto srbskim diplomatom, naj si prizadevajo za priznanje Države SHS tudi pri zavezniških vladah.³¹ Le dan kasneje so predstavniki vseh štiri strani (srbska vlada in opozicija ter Jugoslovanski odbor in predstavniki Države SHS) podpisali Ženevsko deklaracijo oz. Ženevski dogovor. V njem je bilo zapisano, da se Država SHS in Kraljevina Srbija združujeta v eno državo SHS. Velika konstituenta, ki bo izbrana na podlagi splošne, enake, neposredne in tajne volilne pravice, bo odločala o dokončnem državnem ustroju. Do takrat bo vsaka enota – Država SHS in Kraljevina Srbija – delovala na svojem ozemlju ločeno še naprej. Ob tem so še zapisali, da ne dvomijo, da se bo zedinjeni tvorbi pridružila tudi Črna gora. Hkrati je bila ustanovljena začasna vlada oz. ministrstvo SHS, katerega glavne naloge so bile: zunanje zadeve, narodna obramba, mornarica, vojaštvo in trgovina. To telo bi naj bilo sestavljeno iz dvanajstih članov, toda začasno so imenovali le polovico, tri iz vrst srbske vlade, ki so prisegli kralju iz dinastije Karađorđevićev, in tri predstavnike iz vrst Narodnega vijeća, ki so v prisotnosti Korošca prisegli Narodnemu vijeću v Zagrebu. Preostalih šest članov vlade oz. ministrov naj bi imenovali sproti, še posebej, ko bi se skupnemu projektu pridružila Črna gora. Glede na zapisnik ženevske konference bi do konference s predstavniki Črne gore moralo priti dva tedna kasneje v Parizu.³² Slovensko časopisje je imelo o pogajanjih le malo informacij, ki so prihajale preko Čehov,³³ v glavnem pa je slovensko bralstvo glede pogajanj ostajalo v temi.

Če analiziramo dogovor, ugotovimo, da je Pašić s pogajanj prišel kot največji poraženec in Korošec kot daleč največji zmagovalec. Dosegel je mnogo: Pašičevo priznanje Države SHS, začasno upravno ureditev države v smislu

²⁹ Zoran Bajin, "Nikola Pašić and Italy on the Eve of the Establishment of the Yugoslav State (1917–1918)", v: *The day worth a century: 1. XII 1918*, ur. Radovan Cukić, Veselinka Kastratović Ristić in Marija Vasiljević (Beograd, 2018), str. 38 (Bajin, "Nikola Pašić and Italy on the Eve of the Establishment of the Yugoslav State").

³⁰ Kranjec, "Koroščevo predavanje", str. 227.

³¹ *Dokumenti o postanku*, str. 233.

³² *Dokumenti o postanku*, str. 236–241. Glej tudi Koroščevo izjavo o uspehu Ženevskega dogovora: "Dr. Korošec o Jugoslaviji", *Slovenec*, 21. 11. 1918, št. 268, str. 1.

³³ Npr.: "Iz čeho-slovaške države", *Slovenski narod*, 6. 11. 1918, št. 262, str. 2; "Jugoslovanski delegati v Švici", *Slovenski narod*, 7. 11. 1918, št. 263, str. 1.

avstro-ogrškega kompromisa iz 1867, ustanovitev začasne skupne vlade, v kateri ni bilo Pašića, ter morebitno priključitev Črne gore kot tretje enote v skupni južnoslovanski državo. Skupno ministrstvo je vrhu tega uradno zamenjalo oz. nadomestilo vlogo Jugoslovanskega odbora, ki po ženevskem dogovoru ni imel več razloga za obstanek. Svojo historično vlogo je izpolnil do konca. Zato je bila naslednja Koroščeva poteza povsem logična. Preko čeških delegatov, ki so se vračali v domovino iz Ženeve, je naročil Narodnemu vijeću, naj pošljejo v Ženevo skupino finančnih strokovnjakov, da se z zavezniki pogovorijo o bodoči valuti ter o jugoslovanskih obveznostih, kar zadeva avstrijske kredite.³⁴ Gospodarska, finančna ter kmetijska vprašanja so bila za Korošca sila pomembna in jih je obravnaval kot enakovredna političnim. Zato se je o teh naštetih temah v okviru srbskih razmer pozanimal že takoj po prihodu v Ženevo.³⁵

Na drugi strani je bil diplomatsko sesuti Pašić. S priznanjem Države SHS je Pašić priznal tudi njeno legitimno zastopstvo Srbov na ozemlju nekdanje Avstro-Ogrske (v Vojvodini, BiH, Dalmaciji, itd.). To je bilo nekaj, kar je še v začetku oktobra 1918 oporekal Jugoslovanskemu odboru v Londonu, češ da lahko o Srbih govori in odloča le srbska kraljeva vlada.³⁶ Druga, najverjetneje še večja napaka je bil pristanek na to, da šele konstituenta odloči o državnem ustroju, ki bi lahko bil tudi republika. Omenjeno je bil s srbskega stališča velik korak nazaj v primerjavo s Krfsko deklaracijo, ki je že določala kraljevino pod žezlom Karađorđevićev. Tretjič, ozemeljsko ni pridobil ničesar, niti Črne gore.

Preobrat v srbski politiki

Ni presenetljivo, da so kritike in ostri odzivi prispeli bliskovito hitro, k temu pa je pripomogla tudi napaka v Pašićevem poročanju. Na prvi Pašićev telegram in poročilo o vzpostavitvi skupnega ministrstva je njegov namestnik Stojan Protić s Krfa poslal v imenu srbske vlade potrđen odgovor. Toda, ko je Pašić poslal drugi daljši telegram, v katerem je navedel, da bodo člani skupnega ministrstva prisegli kralju in Narodnemu vijeću, ne pa vsak svojemu nadrejenemu, kakor so se v resnici dogovorili, je Protić izgubil živce. Pašić je svoj pristanek na ženevski dogovor utemeljeval s tem, da je bil vanj prisiljen na podlagi pritiska Francozov in Angležev ter srbske opozicije in da je bila kakršna koli združitev boljša od

³⁴ "Iz seje Narodne vlade SHS", *Slovenski narod*, 15. 11. 1918, št. 270, str. 2–3; "Seja Narodne vlade", *Slovenec*, 16. 11. 1918, št. 264, str. 5.

³⁵ Momčilo Zečević, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929*, I. knjiga (Maribor, 1986), str. 77.

³⁶ Sotirović, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*, str. 47–48; Aida Škoro Babić in Matevž Košir, *Spomini Josipa Breznika: od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*, Viri 37 (Ljubljana, 2014), str. 224.

Stojan Protić (Wiki-
media Commons)

tega, da bi se sprti razšli. Nato je nadaljeval:

Pri tem ne smemo izgubiti izpred oči, da se naši bratje v Ameriki odrekajo Krfski deklaraciji in zahtevajo republiko; da imamo med mladimi veliko republikancev; da [črnogorski] kralj Nikola zdaj zagovarja federativno republiko Jugoslavijo, da Italija dela za razkosanje in neslogo med južnimi Slovani; da bo interes Madžarov in Nemcev oviranje nastanka močne države, ki se že pričinja z raznih strani.³⁷

³⁷ Janković, "Ženevska konferencija", str. 248.

Besni Stojan Protić je zavrnil ženevski dogovor ter trdil, da želijo politiki iz Zagreba z Ženevsko deklaracijo ločiti Srbe Vojvodine, Srema, Bosne, Hercegovine, Dalmacije in Slavonije od Srbov iz Kraljevine Srbije in da sta monarhija in dinastija Karadorđević dva osnovna in nesporna pogoja za nastanek Jugoslavije. Zaradi tega je Protić odstopil. S tem se je, razumljivo, strinjal tudi regent Aleksander, ki ni mogel pristati na postavljanje dinastije pod vprašaj oz. odstopiti od tistega, kar je že bilo izpogajano v Krfski deklaraciji. Srbska vlada in regent tako nista hotela ratificirati sporazuma, medtem ko je Pašić regentovo nezadovoljstvo tudi javno obelodanil in odstopil kot premier.³⁸ O tem je obvestil Korošca in Čingrijo 14. novembra 1918.³⁹

Za takšen maneuver je imela srbska stran ob zgoraj naštetih razlogih še najpomembnejšega – iz dneva v dan slabši mednarodni položaj Zagreba ter prevlado Hrvaško srbske koalicije znotraj Narodnega vijeća. Prvi stik med Beogradom in Zagrebom je kazal na neučakanost Zagreba, kar zadeva združitev. Potem ko je Korošec odšel v Ženevo, se je namreč moč v Narodnem vijeću prevesila na stran koalicije oz. Svetozarja Pribičevića. Zato je že v odstopnem telegramu Pašiću dne 11. novembra 1918 Protić zapisal: "Imamo razloge, ki jim lahko verjamemo, da obstajajo v Zagrebu [posamezniki], ki ne mislijo kot Trumbić, ki je konservativec s Starčevićovo ideologijo."⁴⁰ To prepričanje se je utrdilo še posebej po tem, ko je bil v Zagreb poslan polkovnik Dušan Simović, tisti, ki je 27. marca 1941 izvedel državni udar. Kot posebni srbski odposlanec (ni bil sicer edini) je iz Zagreba v Beograd poročal, da so v mestu iskreno na liniji združitve ter da republikanizem pridobiva podporo predvsem na podeželju, kjer se pojavljajo tudi različne oblike nezadovoljstva in vstaje, ki z "zelenim kadrom" predstavljajo grožnjo Narodnemu vijeću. Zato je bil Simović mnenja, da se bo vijeću mudilo z uresničenjem združitve. K temu je bilo potrebno dodati še hitro italijansko zasedbo Trsta, Istre, Dalmacije in otokov.⁴¹ Država SHS se ni bila sposobna sama braniti. Simović je zato predlagal Beogradu, naj obvestijo nasprotno stran v Ženevi, da nimajo jasne predstave o razmerah v Zagrebu.⁴²

³⁸ Sotirović, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*, str. 86–88.

³⁹ Zlatko Matijević, "The National Council of Slovenes, Croats and Serbs in Zagreb (1918/1919)", *Review of Croatian history* 4, št. 1 (2008), str. 71.

⁴⁰ Janković, "Ženevska konferencija", str. 250.

⁴¹ Na podlagi Pašićevih izjav angleškim novinarjem na bi se srbski premier strinjal z italijansko zasedbo Trsta, Pulja in Valone, nikakor pa ne Kotorja, ki da je srbski. Glej: Bajin, "Nikola Pašić and Italy on the Eve of the Establishment of the Yugoslav State", str. 37.

⁴² Mark Biondich, *Stjepan Radić: The Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904–1928* (Toronto, 2000), str. 137.

Pribičević in Narodno vijeće pospešujejo proces združitve

Pomanjkanje komunikacije se je izkazalo za ključen dejavnik, ne samo v tem primeru, ampak tudi v obratni smeri. Kot v Ženevi niso vedeli, kaj se dogaja v Zagrebu, v Zagrebu niso vedeli, kaj se dogaja v Ženevi, če odmislimo nekaj skupih informacij. Tako je npr. časnik *Slovenec* poročal o ženevskem dogovoru šele 15. novembra, ko ga na mizi ni bilo več, oz. obširneje šele 22. novembra.⁴³ Malce bolj obveščen je bil *Slovenski narod*, ki je o dogovoru brez podrobnosti poročal že 13. novembra, podrobneje pa šele 28. novembra, se pravi, šest dni po *Slovincu*.⁴⁴ Glede informacij iz Švice so v Zagrebu znali povedati zgolj to, da Korošec mandata za takšen dogovor ni imel,⁴⁵ in so tako stvari vzeli v svoje roke, predvsem hrvaški Srb Svetozar Pribičević, podpredsednik Narodnega vijeća, ki je bil vseskozi v tesnih stikih s srbskim dvorom. Od slednjega ter Pašića je Pribičević med pogajanjem v Ženevi celo prejel telegram, naj pospeši združitev, saj da so pogovori na mrtvi točki. Pribičević je informacije, ki jih je dobival po srbskih kanalih, prikrival vijeću. Odigral je nevednost glede tega, kaj je bilo predmet dogovora v Ženevi, in se skupaj z Narodnim vijećem (14. novembra 1918) odločil, da morajo stopiti v stik s srbsko vlado z namenom, da bi ustanovili skupno vlade, ki bi opravljala nadzor nad financami, železnico in zunanjimi zadevami, toda sklenili so še, da bodo počakali na novice iz Ženeve.⁴⁶ Vendar mar ni bil takšen organ že ustanovljen v Ženevi, o čemer je *Slovenski narod* poročal že dan pred to odločitvijo vijeća?

Istega dne je v Parizu med Koroščevim pogovorom s Seton-Watsonom slednjemu postalo jasno, da Pašić s svojim odstopom igra *va Banque*, oz. na vse ali nič. Razumljivo razburjena Korošec in Čingrija sta zaradi odstopa od ženevskega dogovora nato preko Seton-Watsona poslala sporočilo regentu Aleksandru, v katerem piše:

Korošec in Čingrija, ki predstavljata zagrebško Narodno vijeće, želita razjasniti, da ne jemljeta na znanje brez rezervacij Pašićevih izjav, da je knez regent odk-

⁴³ Skupna jugoslovanska vlada vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov od Soče do Vardarja", *Slovenec*, 15. 11. 1918, št. 263, str. 2; "O uspehih jugoslovanskih konferenc v Ženevi", *Slovenec*, 22. 11. 1918, št. 269, str. 1.

⁴⁴ "Jugoslovanska država ustanovljena", *Slovenski narod*, 13. 11. 1918, št. 268, str. 1; "Ženevska pogodba", *Slovenski narod*, 28. 11. 1918, št. 283, str. 2.

⁴⁵ To potrjuje in svoja dejanja opravičuje tudi Korošec: "Nato smo šli v Švico s tem namenom, da stopimo v zvezo z drugimi državniki in da se informiramo o linijah za bodoče delo. Zato je tudi razumljivo to prerekanje, ali smo imeli mandat, kar smo zunaj storili. Dejansko ga nismo imeli. Nihče ni prepovedal, da ne smemo storiti, kar je bilo v trenutku takrat potrebno." (Kranjec, "Koroščevo predavanje", str. 225).

⁴⁶ Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu* (Zagreb, 1942), str. 36 (dalje: Horvat, *Hrvatska na mučilištu*); Janković, "Ženevska konferencija", str. 254.

lonil ratifikacijo Ženevskega sporazuma ali da je Pašić zaradi tega odstopil kot premier. Pašić jima ne želi pokazati depeš, za katere trdi, da so osnova za njegove izjave. Korošec in Čingrija želita, da jasno razumemo, da bo kakršen koli poizkus obstrukcije Ženevskega sporazuma, po tem ko je bilo toliko časa izgubljenega po Pašićevi krivdi, in še posebno kakršenkoli poizkus, da se sporazum spremeni *in pejus* [na slabše], razumljen v Zagrebu dojet kot žalitev južnoslovanske ideje. V veliki želji, da bi podprli, sta prišla v zahodno Evropo v veri, da Pašić deluje v popolnem soglasju z Jugoslovanskim odborom na podlagi Krfske deklaracije. Na žalost sta spoznala, da so njegove reakcijske taktike in napačne izjave skoraj uničile to soglasje in vzpostavile položaj, ki bi lahko bil nevaren dinastiji, če se nadaljuje. Oba si izjemno želita, da se vsega tega zave tudi knez regent brez nadaljnjih zamud, kajti če bo podprl sedanjo Pašićevo obstrukcijsko politiko, bo položaj dinastije morda ogrožen. Korošec in Čingrija bi bila vesela, če bi lahko pridobila neposredne informacije od kneza regenta o njegovem stališču, saj jemljeta Pašićeve izjave zelo skeptično.⁴⁷

Odgovora seveda nista dobila. Jugoslovanski diplomatski cirkus pa je pustil malodušne zunanje opazovalce, saj je bil to tudi prvi vtis, ki so si ga zavezniki lahko ustvarili o bodočih političnih voditeljih jugoslovanske države. Eden izmed takšnih je bil George D. Herron, ameriški pastor, ki se je na predvečer prve svetovne vojne nahajal v Italiji, ob vstopu Italije v vojno pa je odpotoval v Ženevo, kjer je bil tudi novembra 1918. Njegove intelektualne sposobnosti ter odlične zmožnosti opazovanja so cenili v visokih ameriških in britanskih diplomatskih krogih, kamor je redno pošiljal poročila in memorandume. Bil je tudi navdušenec nad jugoslovansko idejo. Toda med ženevskim bivanjem jugoslovanskih politikov, ko jih je imel priložnost bolje spoznati in so mu mnogi tudi zaupali, kaj se dogaja na pogajanjih, je sam hitro spoznal, da gre za veliko zmešnjavo, "kregarijo", na zlobno nasprotovanje in spletkarjenje. Največjo nevarnost je videl v Pašićevih prizadevanjih za "veliko Srbijo". Bil je celo prepričan, da obstaja dogovor med Pašićem in italijanskim zunanjim ministrom Sidneyjem Sonninom, da do jugoslovanske države ne pride. Italiji bi to ustrezalo zaradi ozemeljskih zahtev, medtem ko se je Pašić bal za svoj položaj, saj naj bi bil mnenja, da si civilizacijsko bolj razvitih Slovenije in Hrvaške ter njenih politikov ne bo mogel podrediti. Zato naj bi mu bolj dišala rešitev velike Srbije. Po drugi strani so Herrona predstavniki Narodnega vijeća razočarali s prevelikimi apetiti oz. z jugoslovanskim imperializmom. Herron je namreč menil, da je rešitev spora med Jugoslovani in Italijani, ki so že zasedli Trst, Istro, Dalmacijo in otoke, v kompromisu, in to takšnem, da bosta obe strani nekaj izgubili. Toda

⁴⁷ Watson, vol. 1, str. 365.

odločnost novo nastale skupne jugoslovanske vlade oz. skupnega ministrstva, da bodo spor z Italijani rešili z naboji in ne besedami, ter Trumbičev ignorantski odnos do italijanskega odposlanca, ki se je hotel z njim sestati, sta bila za Herro-na enostavno preveč. Kot je v memorandumu, poslanem Britancem, zapisal, je bila to "manifestacija ozkosrčnega pravega balkanskega duha, ki je vedno pre-prečeval – in se bojim, da vedno bo preprečeval – kakršnokoli rešitev balkan-skega vprašanja".⁴⁸

Toda na jugoslovanskih tleh so že prihajali vse bližje izpeljavi združitve. 20. novembra 1918 je namreč osrednji odbor Narodnega vijeća v Zagrebu na pre-dlog dalmatinske vlade odredil za 24. november glasovanje o takojšnji združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo in Kraljevino Črno goro. Dalmatincem se je razu-mljivo zaradi Italijanov najbolj mudilo z združitvijo, saj so menili, da bo to rešilo njihov problem. Ker je dalmatinski predlog predvidel kot sedež skupnega vijeća in vlade mesto Sarajevo, je predlog podprla tudi bosanska narodna vlada. Hkra-ti so določili še, da je potrebno na zasedanje nemudoma povabiti tudi Korošca in Trumbiča, ki pa na glasovanje nista uspela priti. Korošec je nasploh imel veli-ke težave pri pridobitvi potrebnih viz in dovoljenj za vrnitev domov, ki je tra-jala nekaj dni. Srbsko poslaništvo v Parizu je Korošču in Žerjavu zavrnilo izdajo potnih listov, tako da sta morala vso dokumentacijo urejati preko Britancev in Francozov. Glede na Koroščev opis težav in poteka dogodkov ne gre izključiti možnosti, da so bili ob povratku namenoma ovirani.⁴⁹ 24. novembra 1918 je nato Narodno vijeće v Zagrebu glasovalo o takojšnji združitvi, ki je imelo veliko podpore, po drugi strani pa naj bi po pisanju hrvaškega zgodovinarja Rudolfa Horvata Pribičević organiziral tudi proteste pred saborom, na katerih je množi-ca skandirala: "Živel kralj Peter! Živela Srbija" in zahtevala smrt Stjepana Radića, neusmiljenega republikanca, in s tem izvajala pritisk ob glasovanju.⁵⁰

Predlog, toda spremenjen glede na dalmatinskega, je bil končno izglasovan, hkrati pa je bila določena osemindvajseterica, ki bi odšla v Beograd uresničiti združitev. Toda še preden so do Beograda prišli, se je srbski pogajalski položaj bistveno okrepil. 25. novembra 1918 je v Novem sadu *Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji* izglasovala resolu-cijo o pretrganju vseh vezi s krono sv. Štefana in za priključitev Banata, Bačke in Baranje h Kraljevini Srbiji.⁵¹ Dan kasneje je isto storila tudi skupščina v Podgori-ci, kjer se je razlika med zelenaši (podporniki konfederacije Črne gore in Srbije) in bjelaši (podporniki ujedinjenja) stopnjevala do oboroženega upora, ki se je izrazil v božični vstaji 6. januarja 1919. Velja omeniti, da je bila odločitev pod-

⁴⁸ Watson, *vol. 1*, str. 367.

⁴⁹ Kranjec, "Koroščevo predavanje", str. 228.

⁵⁰ Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, str. 36.

⁵¹ Sotirović, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*, str. 90.

goriške skupščine povsem v nasprotju s črnogorsko ustavo in da gre za edino državo iz vrst antantnih sil, ki ni preživela prve svetovne vojne.⁵²

Ko so delegati Narodnega vijeća končno prispeli v Beograd, slovenski sicer z zamudo, so bili v bistveno slabšem položaju, kot so bili, ko so zapuščali Zagreb. Prostora za pogajanja ni bilo veliko, kar je jasno tudi iz adrese regenta Aleksandra z dne 1. decembra 1918.⁵³

Zaključek

Ob stoletnici ženevskih dogodkov se ponovno porajata vprašanja, ali so obstajale drugačne možnosti novembra 1918 ter ali je bila srbska stran na pogajanjih odkrita in poštena. Zagotovo je pri iskanju odgovorov potrebno vključiti vse merodajne faktorje: želje antantnih sil, Pašičeve osebne stiske ter njegovo bolezen, slabo informiranost ter slabo poznavanje drug drugega itd. Brez napak ni bila nobena stran. Delegacija Narodnega vijeća je sicer odšla v Ženevo s poštenimi nameni, vendar so jih razmere in pritiski zaveznikov silili k sprejetju dogovora, za katerega niso imeli pooblastila. Na drugi strani je na ženevski konferenci osamljeni Pašić pristal na združitve po formuli dualne države do izvolitve konstituante ter ogrozil obstoj dinastije Karađorđević. Regent Aleksander mu tega niti kasneje ni oprostil. Mednarodna razmerja sil, predvsem italijanska zasedba Istre, Dalmacije ter jadranskih otokov, so predramila zagrebško Narodno vijeće, da pospeši proces združitve. Pri tem je srbska vlada imela tudi, lahko bi rekli, dvojnega agenta v Svetozarju Pribičeviću, ki je pred vijećem skrival informacije, pridobljene s srbske strani. Ni pa imel težav s poročanjem o stanju polkovniku Simoviću. Dlje kot je trajalo uresničevanje združitve, bolj se je slabšal položaj Narodnega vijeća, še posebej po odločitvi Vojvodine in podgoriške skupščine o priključitvi Črne gore h Kraljevini Srbiji. Adresa regenta Aleksandra in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev sta tako bili neizbežen proizvod srbskih zakulisnih iger, slabe komunikacije in mednarodnih dogodkov. Za nadaljnji potek političnega življenja je bila Ženeva le prvo opozorilo južnoslovanskim politikom iz nekdanje Avstro-Ogrske, da je beograjska politična scena precej drugačna od dunajske in da bodo morali, če bodo hoteli biti kos srbskim politikom, igrati po pravilih, značilnih za srbsko politiko, se pravi, brez njih.

⁵² O tem je po Pariški mirovni konferenci opozarjal ameriški arhitekt Whitney Warren. Glej: Whitney Warren, *Montenegro: A Crime of the Peace Conference*, (New York, 1922).

⁵³ Za adresu glej: Petranović in Zečević, *Jugoslavija*, str. 135–138.

Tomaž Ivešić

THE GENEVA AGREEMENT IN THE LIGHT OF THE GREAT UNIFICATION OF THE SOUTH SLAVS IN NOVEMBER 1918

SUMMARY

In the last days of October 1918, the delegates of the Zagreb's National Council (Anton Korošec, Melko Čingrija and Gregor Žerjav) went to Geneva, to get informed regarding the current international position. They did not have an official mandate for anything else. However, at the arrival, Korošec bitterly realized that no one was coming to Geneva. Through the president of the Yugoslav Committee, Ante Trumbić, Korošec found out about the disputes and disagreements between Committee and Pašić. Since Pašić, did not officially confirm to the Entente that Trumbić was a legitimate representative of the Austro-Hungarian South Slavs, the latter could not take part in the peace talks in the beginning of November. Korošec's authorization of Trumbić, in the name of the National Council came at the end too late. In this way, the Kingdom of Italy received the mandate to occupy until further the border as it was written in the Treaty of London from 1915 along with some other strategic points. When Trumbić finally arrived in Geneva, he described the disagreements with Pašić to Korošec, who at first could not believe all the claims. Shortly after Korošec radically altered some of his opinions. Despite this, they accepted a Geneva declaration, after the Pašić's arrival and after the pressure from the Entente. Already a day before, Pašić recognized the National Council as the legitimate representative of South Slavs off now already ex Austro-Hungary. Based on the agreement, they established a joint ministry from the same number of members from the Kingdom of Serbia and the State of SCS, which would work on common matters (army, foreign affairs, etc.). Nikola Pašić, Serbian PM, settled on the postponement of the Monarchy and on the dual design of the new state until the constitutional assembly. Further, Pašić his false report mislead his own government, when he reported, that the members of the joined ministry would take an oath to the king and to the National Council, and not separately—Serbian members to the king and the members of the National Council to the latter in front of their president Anton Korošec. Vice-president of the Serbian government, Stojan Protić, was very dissatisfied with the report and in return he stepped down. Shortly after, Pašić did the same and the Geneva agreement was dead. With the first contact with Zagreb, the Serbian royal government realized that because of the bad communications, Zagreb did not know what was happening in Geneva and vice versa. Since the international position of Zagreb

was decaying day by day (Italian occupation of Istria, Dalmatia and the islands, dissatisfaction and the uprisings on the terrain) the Serbian politicians relied on Svetozar Pribičević, the vice-president of the National Council, to create the unification bypassing Korošec and other politicians in Paris. Meanwhile, Korošec and Žerjav were probably intentionally hindered on their way home. At first by the Serbian representative body in Paris and later by Italians on their territory. The process of unification ended on the 1st of December 1918 with the Address of the Prince Regent Aleksander Karađorđević.

VIRI IN LITERATURA

- Boban, Ljubo (ur.)**, *R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni: korespondencija 1906–1941*, Vol. 1: 1906–1918, (Zagreb, 1976).
- Petranović, Branko in Zečević, Momčilo**, *Jugoslavija 1918–1984: zbirka dokumenta* (Beograd, 1985).
- Šišić, Ferdo (ur.)**, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919* (Zagreb, 1920).
- Škoro Babić, Ajda in Košir, Matevž**, *Spomini Josipa Breznika: od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*, Viri 37 (Ljubljana, 2014).

Slovenec – Ljubljana, letnik 1918.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1918.

.....

- Bajin, Zoran**, "Nikola Pašić and Italy on the Eve of the Establishment of the Yugoslav State (1917–1918)", v: Cukić, Radovan, Kastratović Ristić, Veselinka in Vasiljević, Marija (ur.), *The day worth a century: 1. XII 1918* (Beograd, 2018), str. 33–48.
- Biondich, Mark**, *Stjepan Radić: The Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904–1928* (Toronto, 2000).
- Cvirn, Janez in Gašparič, Jure**, "Neizbežnost' razpada Habsburške monarhije – slovenski pogled", *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–2–3 (2005), str. 444–446.
- Dolenc, Ervin**, "Jugoslovanski odbor in Krfska deklaracija", v: Fischer, Jasna et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992* (Ljubljana, 2005), str. 153–156.
- Dugandžija, Nikola**, *Jugoslavenstvo* (Beograd, 1985).
- Gašparič, Jure**, "Od odprtja avstrijskega parlamenta leta 1917 do novih držav leta 1918: o oblikovanju češkoslovaške in jugoslovanske države", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 827–844.
- Horvat, Rudolf**, *Hrvatska na mučilištu* (Zagreb, 1942).
- Janković, Dragoslav**, "Ženevska konferencija o stvaranju jugoslovenske zajednice 1918. godine", v: Janković, Dragoslav (ur.), *Istorija XX veka: zbornik radova V* (Beograd, 1963), str. 225–260.
- Kranjec, Silvo**, "Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije", *Zgodovinski časopis* 16 (1962), str. 218–229.
- Matijević, Zlatko**, "The National Council of Slovenes, Croats and Serbs in Zagreb (1918/1919)", *Review of Croatian history* 4, št. 1 (2008), str. 51–84.
- Perovšek, Jurij**, "Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 421–442.

- Perovšek, Jurij**, "Srečanje dr. Antona Korošca in ing. Dragotina Gustinčiča novembra 1918 v Ženevi", *Prispevki za novejšo zgodovino* 50, št. 1 (2010), str. 189–192.
- Pleterski, Janko**, "Zapis ob razpravi o izjavah za majniško deklaracijo", *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993), str. 569–572.
- Pleterski, Janko**, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971).
- Rahten, Andrej**, "Poseg Franca Kovačiča v razprave med slovenskimi monarhisti in republikanci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 6651–668.
- Rahten, Andrej**, "Trialistične zamisli slovenskih in hrvaških politikov v letih pred prvo svetovno vojno", *Prispevki za novejšo zgodovino* 39, št. 2 (1999), str. 65–74.
- Rahten, Andrej**, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije* (Ljubljana, 2015).
- Robinson, Connie**, "Yugoslavism in the Early Twentieth Century: The Politics of the Yugoslav Committee", v: Djokić, Dejan in Ker-Lindsay, James (ur.), *New Perspectives on Yugoslavia: Key Issues and Controversies* (New York, 2010), str. 10–26.
- Sotirović, Vladislav B.**, *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes 1914–1918* (Vilnius, 2007).
- Stavbar Vlasta**, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje: slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do nove države (1906–1918)* (Maribor, 2017).
- Stavbar, Vlasta**, "Izjave v podporo Majniške deklaracije (2. del)", *Zgodovinski časopis* 46, št. 4 (1992), str. 497–507.
- Stavbar, Vlasta**, "Izjave v podporo Majniške deklaracije (3. del)", *Zgodovinski časopis* 47, št. 1 (1993), str. 99–106.
- Stavbar, Vlasta**, "Izjave v podporo Majniške deklaracije", *Zgodovinski časopis* 46, št. 3 (1992), str. 357–381.
- Warren, Whitney**, *Montenegro: A Crime of the Peace Conference*, (New York, 1922).
- Zečević, Momčilo**, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929*, I. knjiga (Maribor, 1986).
- Žerjav, Gregor**, "Ženevski pakt", *Misel in delo: Kulturna in socialna revija*, št. 3 (1936), str. 92–100.

Author: **IVEŠIĆ Tomaž**
M.D. of History, Researcher
Department of History and Civilization, European University Institute
Villa Salviatti, Via Bolognese 156, I–50139 Firenze, Italija

Title: **THE GENEVA AGREEMENT IN THE LIGHT OF THE GREAT UNIFICATION OF THE SOUTH SLAVS IN NOVEMBER 1918**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 19 (2019), No. 3, pp. 761–780, 53 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key Words: Anton Korošec, The State of SCS, Geneva agreement, Nikola Pašić, National Council.

Abstract: At the end of October 1918, the delegates of the National Council from Zagreb went to Geneva to inform themselves about the current international position. Because of political pressure from the Entente the South Slav politicians reached the so-called Geneva agreement in November 1918. Based on it, an equal number of members from the Kingdom of Serbia and the State of SCS, which would work on common affairs, would form a joint ministry. Nikola Pašić, the Serbian PM, agreed on the postponement of the Monarchy. In his false report, Pašić misinformed his government, that the members of the ministry would take an oath to the Serbian king and to the National Council. Consequently, the vice-president of the Serbian government resigned, as well as Pašić. When Belgrade found out about the difficult international position of Zagreb, the Serbian court carried out the unification behind the scenes, bypassing Korošec and other politicians that were abroad. They leaned on Svetozar Pribičević, the vice-president of the National Council, who carried out the wishes of the Serbian royal court with joy.